

EDITORIAAL

Glenn Strubbe^[01]

‘Terreur’: het is een moeilijk weg te denken betekenaar uit de hedendaagse vertogen. De term werd in een mum van tijd een nieuwe meesterbetekenaar waarrond nieuwe discours geweven worden. Hoe kan de psychoanalyse deze hedendaagse invulling van ‘het onbehagen in de cultuur’ interpreteren?

In zijn bijdrage voor dit eerste nummer van *via LACAN* laat Geert Hoornaert de schrijver Jeroen Brouwers aan het woord over wat voor hem de absolute terreur – hij noemt het ‘verschrikking’^[02] – is: “Niet de eerste stapjes, waarmee men de wereld in loopt, zijn zo erg. De verschrikking begint met het brabbelen van de eerste woordklanken, het verwerven van taal en het besef dat praten verband houdt met denken. Vanaf daar is de gelukzalige staat van onbewustheid voorbij. Vanaf daar is het mooie land voorgoed ontoegankelijk.”^[03]

Terreur heeft voor Brouwers te maken met de ontmoeting met de taal, die op het lichaam inslaat en van hem, als mens, een spreekwezen [*parlêtre*] maakt. Vanuit het latere onderwijs van Lacan is elke vorm van terreur terug te voeren tot dit *initium*: het moment waarop het lichaam door het discours gegrepen wordt. Om die reden vormt het laatste hoofdstuk van Jacques Lacans Seminarie XIX ... *ou pire* het oriëntatiepunt van dit nummer. Jacques-Alain Miller gaf dit hoofdstuk de titel *De lichamen die het discours beet heeft weten te krijgen mee*. Twee teksten zullen de lezer verder wegwijs

01 Analyticus met Praktijk. Lid van de *Kring voor Psychoanalyse van de New Lacanian School*, de *New Lacanian School* en de *World Association of Psychoanalysis*.
glenn.strubbe@gmail.com

02 Etymologisch hebben ‘terreur’ of ‘schrikbewind’ en ‘verschrikking’ dezelfde oorsprong. Zie <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/terreur>.

03 Brouwers, J. (1996). Utopia. In: *Feuilletons, Proefnummer Zomer*, Amsterdam, Atlas, 17-18. Citaat uit de bijdrage van Geert Hoornaert, in dit nummer, pagina 113.

maken in het onderwijs van Lacan en in dit thema in het bijzonder: Jacques-Alain Millers voorstelling van het thema van het X^{de} congres van de *World Association of Psychoanalysis* in Rio in 2016, *Het onbewuste en het sprekende lichaam* en *Het lichaam in alle staten* van Lieve Billiet.

Miller verheft de pornografie tot paradigma van de hedendaagse zoektocht naar antwoorden op het niet-bestaan, het ‘niet-te-schrijven-zijn’ van de seksuele verhouding. Dit niet te schrijven of niet gegeven zijn van een verhouding tussen het mannelijke en het vrouwelijke, het universele en het singuliere, is van alle tijden, maar wordt steeds meer voelbaar, zichtbaar en hoorbaar. De vertogen tonen immers steeds meer hun ware gelaat van *semblant*. “Niets toont de afwezigheid van de seksuele verhouding *in het reële* beter dan de overvloed aan beelden van het lichaam dat zich overgeeft aan het zich geven en het zich laten nemen. [...] De copulatie-drang bereikt in de pornografie een ‘nulgraad’ aan zin.”^[04]

De hedendaagse “religie van het lichaam”^[05] is geen buffer tegen het genot, wat het Christendom, het Jodendom of de Islam wel zijn, maar voedt dit genot en doet het op hol slaan.

Lacan beschrijft hoe we geëvolueerd zijn van een maatschappij van Vaders naar een samenleving van Broeders. Dit stond voor hem niet los van het gegeven dat het lichaamsbeeld (het beeld van de ander als gelijke) steeds meer op de voorgrond ging staan en steeds minder vaste voet in het symbolische vond. De laatste decennia vielen geografische, economische, politieke en culturele grenzen weg, waardoor de afstand tot de ander kleiner is geworden. In een eerste tijd, toen alle grenzen wereldwijd opengingen, heerste wat dat betreft een sfeer van optimisme – waarin Lacan niet deelde: “De toekomst moet ik jullie inderdaad niet alleen maar rooskleurig voorstellen. Jullie moeten beseffen dat er iets in aantocht is, waarvan we de uiterste consequenties nog altijd niet gezien hebben, en dat inderdaad zijn oorsprong in het lichaam vindt, in de broederlijke saamhorigheid van de lichamen – en dat is het racisme.”^[06]

04 Pagina 47.

05 Laurent, É. (2014 [2016]). Het racisme 2.0. In dit nummer, pagina 139.

06 Pagina 38.

We kunnen er inderdaad moeilijk naast kijken: de haat en onverdraagzaamheid tegenover de ander, die niet op dezelfde manier geniet, nemen toe. Een soort veralgemeend racisme is daarvan één van de belangrijkste uitingen. Hier wordt niet louter één of andere minderheidsgroep geïdoleerd en gecontroleerd. *Iedereen* wordt vandaag de dag op de een of andere manier geïdoleerd of gecontroleerd – hoe minimaal ook en uiteraard met de beste bedoelingen: onze veiligheid garanderen... Uiteindelijk wordt iedereen in tijden van ‘terreur’ een potentiële verdachte. Ook de psychoanalyse ontspringt de dans dan ook niet.

Welke rol kan de psychoanalyse in deze spelen?

Welk antwoord in elk geval *niet* aangewezen is, verwoordt Lacan als volgt: “Als die notie van ‘broeder’ – die in de loop der tijden, dankzij al die soorten jurisprudenties, zo degelijk afgestempeld is geraakt – weer in een of ander discours opduikt, dan zal dat ongetwijfeld ook op de drager^[07] van dit discours terugslaan.”^[08] Kunnen we hieruit afleiden dat een psychoanalyticus zich niet op democratisch-humanistische wijze als evenwaardige gesprekspartner moet opstellen, en de kuur dus niet vanuit een overlegmodel moet leiden? Met een tevredenheidsvragenlijst na elke vijf sessies? Dat soort ‘permanente evaluatie’ voedt immers een wreedaardig opper-Ik, waaraan noch de analyticus noch de analysant aan kunnen ontsnappen.

Ook de online therapie, zo onderlijnt Lieve Billiet, kan vanuit dit opzicht geenszins soelaas bieden. Lacan benadrukt immers dat het lichaam de drager is van het analytisch discours. Psychoanalyse staat of valt met een ontmoeting tussen twee lichamen. Ook in de eenentwintigste eeuw blijft het lichaam en zijn genot voor de psychoanalyse het kompas

Het ‘spreekwezen’ [*parlêtre*] komt wat Miller betreft als concept bijzonder goed uit om de kliniek van de eenentwintigste eeuw te vatten. Het is de naam die Lacan smeedde om de reële zijde van het onbewuste aan te duiden die vandaag, en meer dan ooit tevoren, spreekt. Maar dat spreekwezen is ook ‘het sprekende lichaam’, dat

07 Met name het lichaam.
08 Pagina 38.

“spreekt in termen van driften”^[09]. Het lichaam van de psychoanalyse is in de eerste plaats een genietend lichaam, genietend in een zekere verhouding tot de Ander als fundamenteel anders.

En bij ‘het spreekwezen’, met zijn klemtoon op het reële, past het ‘sinthoom’ als lichaamsevenement, dat op zijn beurt de reële zijde van het symptoom isoleert. Deze twee concepten – spreekwezen en sinthoom – kunnen ons helpen, aldus Miller, om onze hedendaagse kliniek, die aan snelle veranderingen onderhevig is, te oriënteren. James Joyce was net op dit vlak Lacans leermeester: de schrijver had immers “van het symptoom zelf, als ‘wars van zin’, als onbegrijpelijk, het opstapje van zijn kunst gemaakt”^[10].

En zo zijn we bij de derde term uit de titel van dit eerste nummer van *via LACAN* gekomen; de term die ons moet toelaten om na al dat zwaarwichtige en pessimistische terug wat adem te halen: de ‘creatie’. Elk symptoom is een creatie, waarmee en waardoor het alle kanten op kan. Wat dit in de praktijk van de hedendaagse lacaniaanse psychoanalyse betekent, wordt in dit nummer onderzocht vanuit verschillende perspectieven en binnen verschillende velden. Deze velden zijn de kliniek, de cultuur en de maatschappij. En dat alles tegen de achtergrond van de vorming van de analyticus, via de passe. Ik eindig dan ook met de getuigenis van Véronique Voruz over haar analyse, die in dit nummer is opgenomen. In het citaat heeft zij het over één van haar symptomen: “Lacan zegt over de interpretatie dat ze ons enige wapen is tegen de genotszijde van het symptoom^[11]. Ik houd eraan het woord exorcisme te gebruiken. Het exorcisme dat dit symptoom van binnenuit in stukken heeft verdeeld, en dit een klein beetje een statuut van *semblant* gaf, wat mij toonde dat het enkel bestond omdat ik erin geloofde.”^[12]

Tot zover een aantal thema’s die doorheen dit nummer terugkeren, zij het in een andere kleur of in een andere toonaard. Dat ieder op zijn of haar manier van dit nummer gebruik maakt. Ik hoop dat het een boeiend instrument kan zijn.

09 Pagina 56.

10 Pagina 54.

11 Lacan, J. (2005 [1975-1976]). *Le Séminaire, livre XXIII, Le sinthome*. Texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 17.

12 Pagina 109